

LA CIUTAT COM A ESCOLA, L'APRENTATGE MÉS PRODUCTIU

Josep Alsina i Rosell

Vilafranca del Penedès, gener de 1999

IDAP. Plaça de la Verema, 1 - 08720 Vilafranca del Penedès.
Tel.: 93 818 06 54. Fax: 93 892 23 91. A/e.: idap@ajvilafranca.es

<http://www.vilafrancavirtual.org/idap>

LA CIUTAT COM A ESCOLA,
L'APRENTATGE MÉS PRODUCTIU

Les contradiccions de l'escola

Si pensem detingudament en els canvis socials que cadascú de nosaltres ha viscut, ens farem càrrec, tal vegada amb sorpresa, del nombre i la intensitat de les innovacions que es produeixen al voltant nostre i que provoquen canvis en els costums, en l'economia, en el treball... Les aportacions tècniques són la causa i l'efecte d'un seguit de transformacions socials que, amb encert o no, anomenem progrés. La societat progressa, o potser només evoluciona, i ho fa tan vertiginosament que a vegades la por a quedar-se desfasat arriba a produir una certa angoixa.

Els grans canvis ja no se succeeixen al ritme de les generacions, com en temps dels nostres avis. Ara, la societat evoluciona més de pressa que les persones que la componen i, per tant, ja no hi ha ningú capaç de seguir individualment tots els canvis tècnics. Antigament era possible que una sola persona arribés a aprendre, si s'hi esforçava prou, tot el saber de la seva època. Avui, en canvi, el saber és tan ampli, i a la vegada tan profund, que resulta impossible abastar-ho tot, encara que només es tracti d'una petita parcel·la del coneixement. Una persona aïllada no pot saber-ho tot, ni tan sols del seu ofici, però un grup de persones sí; per això cada dia es fa més necessari actuar i treballar en xarxes.

Cap professional assenyat no pot prescindir de mantenir-se al corrent de les novetats que poden afectar la seva feina. Si no fa gaires anys encara es podia aprendre un ofici per a tota la vida, ara la ràpida successió d'innovacions tècniques fa molt probable que tot allò que un aprèn amb molt d'esforç, al cap de poc temps ja no serveixi. Per això l'ensenyament ha d'anar més enllà d'oferir coneixements tècnics, que a vegades fins i tot ja són obsolets quan s'ensenyen: a l'escola s'ha d'aprendre a aprendre. Encara amb més motiu, sabent que la formació ja no pot ser una cosa temporal, sinó que ha de continuar durant tota la vida activa.

D'altra banda, la informació que tenim al nostre abast és d'una magnitud tan gran que fa molt complex poder trobar allò que necessitem –per cert, amb l'efecte, sovint insospitat, de mantenir-nos desinformat; és a dir, manipulables com sempre–. I, encara, un cop trobada la informació, caldrà disposar de prou recursos intel·lectuals per poder-ne valorar la fiabilitat i detectar-ne les possibles distorsions. Per tot plegat, l'ensenyament hauria d'anar més dirigit a generar unes estructures de pensament que facilitessin la recerca, la gestió i la comprensió del saber, que no pas a la tradicional memorització de dades. Ens resulta imprescindible un sistema formatiu basat en la reflexió i capaç de proporcionar una visió global i coherent del món. Si no es fa així, es corre el risc de transmetre un saber inútil i poc atractiu, o, en el millor dels casos, de limitar-se a formar purs instruments per a l'engranatge de la producció.

Un dels grans problemes de la cultura i l'educació és que, a tot arreu, els governs solen ser més reticents a destinar-hi recursos que, per exemple, a dedicar-los a infraestructures i armament. Entre altres raons, perquè la gent instruïda pot fer preguntes incòmodes i perquè sempre és més fàcil governar ciutadans submisos. Però, d'altra part, tenim la sort que l'evolució tècnica fa que cada vegada es necessitin més persones amb alts nivells de formació. És un bon motiu perquè els governants decideixin incrementar les inversions en ensenyament, que sempre són poques, i que augmenti el nivell cultural de la població. Tot i que també hi ha el perill que els recursos disponibles es dediquin només a segons quines persones i a segons quins tipus de formació.

Donades les circumstàncies, no és estrany que el model educatiu tradicional es mostri inadequat. De fet, amb les dades del fracàs escolar a la mà, és ben fàcil criticar el sistema formatiu, acusant-lo de ser una institució que segueix estancada en el passat o que, si evoluciona, no evoluciona prou. Fa temps –massa temps– que la polèmica sobre l'ensenyament es manté ben viva als mitjans de comunicació, on sovintegen les queixes dels alumnes, dels pares i dels professors. I, si la situació no fos tan dramàtica, resultaria fins i tot divertit comprovar com tots els sectors implicats en l'ensenyament es van passant les culpes els uns als altres. Però, per damunt de les crítiques sectorials, els fets demostren que l'escola parteix d'unes bases que la fan inadequada per a la societat d'avui dia.

És clar que hi ha professors que s'esforcen per salvar tot el que sigui possible i, malgrat tots els condicionants, fan una feina molt meritòria. Tots hem trobat, de tant en tant, algun professor capaç de fer il·lusionar els escolars per determinades matèries. Com també hi ha alumnes que s'escarrassen per aprendre; si més no, a aprendre a superar els exàmens. Però cada vegada l'escola i la societat es distancien més i el desencís es fa més general. I no s'hi val a conformar-se pensant que hi ha hagut temps pitjors. L'evidència és, en definitiva, que avui l'escola ensenya malament i que transmet uns continguts majoritàriament inútils, a partir d'uns programes inadequats.

Tot i la gravetat de la situació, encara costa d'admetre en veu alta que ja fa massa anys que es juga amb el futur de molts joves. Però de segur que tothom qui viu de prop el món de l'ensenyament coneix fets o anècdotes que ho il·lustren: des d'estudis que demostren que només una petita part dels continguts apresos en carreres tècniques serveixen posteriorment en la vida professional, fins a mostres evidents de com fins les matèries més atractives provoquen el rebuig dels estudiants. Per exemple, la informàtica. Molts alumnes que a casa seva solen fer meravelles amb els ordinadors, s'avorreixen a les classes d'informàtica a l'escola, per culpa de màquines i programes obsolets, o a causa d'uns continguts o uns objectius inadequats. I això no passa només amb els petits: una estudiant de pedagogia em confessava que la matèria que havia trobat més avorrida era la creació de pàgines web; és sorprenent, però a la universitat treballaven amb etiquetes *html*, quan ja fa anys que els webs es poden fer de manera ben senzilla i amena. Ja és curiós que quan l'escola, o la universitat, vol posar-se al dia, l'únic que aconseguix és fer tornar avorrit allò que fins aquell moment havia estat més atractiu.

El cert és que els coneixements i la forma d'aprendre que l'escola proposa estan pensats per a un món que ja no existeix. I cada vegada es fa més evident que el sistema educatiu no dóna resposta a les necessitats de la societat actual. Els joves, quan acaben la seva formació, ja sigui elemental o superior, veuen com els seus coneixements no s'adeqüen a les demandes del mercat laboral. Els falta tant el domini pràctic de les tècniques, com el coneixement a fons del món on han de situar-se.

Tot i les seves limitacions i mancances, l'escola pot ser útil, tal vegada, per als "bons estudiants"; aquells que, de tan bons, són capaços de seguir endavant malgrat els inconvenients que els suposen alguns plans d'estudis, algunes matèries i també, és clar, alguns professors. Acceptem que els pot servir, encara que amb moltes reserves, perquè l'escola més aviat desorienta i fomenta actituds passives que resulten ben inadequades per a la societat d'avui dia.

Però també hi ha els joves que decideixen que no volen estudiar, perquè no troben que valgui la pena, o perquè no se senten atrets per allò que se'ls ofereix. I aquesta situació és molt més greu, ja que significa la renúncia al dret a l'educació. Aquests joves van a

l'escola, si molt els obliguen, però amb l'únic objectiu d'escapar-ne tan aviat com sigui possible. El resultat és un problema social que cada dia que passa s'agreuja més. I tan de bo que hi arribem a temps. Però, per ara, el fet és que hem de parlar massa sovint de fracàs escolar, que no és només el fracàs dels alumnes, sinó més aviat el fracàs de l'escola.

El cas és que el sistema educatiu no pot donar solució a tots aquests problemes. L'escola tradicional, tal com tots la coneixem, i malgrat les successives reformes que s'hi vulguin fer, mai no podrà ser útil per a tothom. No ho pot ser per principi, perquè no hi pot haver un sol model d'escola per a tots els diferents tipus de persones. Per tant, en lloc d'una única escola uniforme i uniformista, es fa imprescindible desenvolupar sistemes alternatius de formació, que s'adaptin a les necessitats dels diferents col·lectius.

Els alumnes que es rebel·len contra un sistema escolar que troben injust i inadequat són etiquetats de "mals estudiants". Els centres d'ensenyament els agrupen, i en realitat els marginen, en un intent tan lloable com inútil de millorar el seu aprenentatge. Però l'únic que s'aconsegueix és augmentar la seva inadaptació, que sol culminar amb l'expulsió de l'escola. I així no tan sols no es resol res, sinó que cada vegada s'agreuja més la situació, perquè l'autèntic problema és la manca d'interès i de motivació d'uns joves que, si bé es poden permetre de fracassar a l'escola, no podem deixar que fracassin a la societat.

L'experiència de molts centres d'ensenyament alternatiu d'arreu del món demostra que molts d'aquests joves, quan troben un sistema d'aprenentatge dinàmic i motivador, són capaços d'obtenir bons resultats, tant per incorporar-se al món laboral, com, fins i tot, per poder continuar estudiant. I, el que és més important, manifesten un clar desenvolupament de la seva personalitat. En poc temps, aquests joves passen de ser alumnes frustrats per tot allò que l'escola diu que ignoren, a ser persones orgulloses d'allò que són capaces de fer. I una persona que se sent orgullosa d'alguna cosa, per poc que sigui, és una persona capaç d'emprendre altres objectius més elevats, com trobar una feina o seguir uns estudis.

No es pot negar que des del sistema educatiu reglat també s'han fet esforços per aconseguir que els alumnes que tenen dificultats per seguir l'aprenentatge tradicional s'adaptin a l'escola: rebaixar els continguts n'és el més evident, si se'm permet la ironia. Però fins ara, pel que es pot veure, no sembla que s'hagin obtingut gaire bons resultats, sinó més aviat al contrari. Per tant, és raonable que si no podem fer que els estudiants s'adaptin a l'escola, haurem de fer escoles que s'adaptin als estudiants.

Les alternatives a l'escola tradicional poden ser més complicades de dur a terme, poden fer imprescindible la formació constant dels formadors, o, fins i tot, poden comportar més riscos; o sigui, que tenen molts elements per ser refusades. Però allò que l'aprenentatge alternatiu en cap cas no es pot permetre és resultar més car que l'ensenyament tradicional; perquè, si costés més diners, llavors sí que difícilment seria acceptat. Per sort, la qualitat de l'ensenyament no depèn només dels fons que s'hi dediquin, sinó de la seva adequació a les necessitats socials. I, a més, qualsevol solució és millor que consentir el fracàs dels estudiants, que és tant com dir la frustració dels ciutadans.

L'aprenentatge productiu: una alternativa provadament eficaç

Al nostre país, allò que per ara l'escola no sap, no pot o no vol fer, s'ha de fer després, a partir dels setze anys. I, per tant, fins que el sistema escolar no atengui amb més cura les necessitats reals de les persones, serà imprescindible adoptar sistemes alternatius que, com a mínim, facin de pont entre l'escola i el món del treball. Sortosament, gràcies a las polítiques d'ocupació i al treball de molts ajuntaments –tot i que a casa nostra gairebé no tenen competències en ensenyament–, cada vegada hi ha més joves que, després d'un suposat fracàs a l'escola, aprenen un ofici en pocs mesos i aconseguen una feina; i, en conseqüència, troben un lloc en la societat. Cap país no es pot permetre tenir ciutadans fracassats i, per tant, benvingudes siguin totes les iniciatives que afavoreixin la integració social de les persones.

Si l'escola tradicional posa l'èmfasi en els continguts, hi ha altres mètodes que es basen en l'ensenyament de tècniques que permeten accedir a un lloc de treball determinat, de manera molt pràctica i força ràpida, encara que clarament insuficient. Als Estats Units, per exemple, ja fa anys que van trobar una solució bastant eficaç per als alumnes que no volien estudiar, i que van anomenar "aprendre tot fent". Però no n'hi ha prou d'aprendre tot fent, si es vol fer alguna cosa més que reproduir els esquemes laborals.

Una metodologia alternativa que, ben lluny de considerar les persones com a receptacles d'informació, o com a simples apèndixs de la maquinària productiva, es proposa millorar la societat, és l'anomenat aprenentatge productiu; un nom que pot donar lloc a malentesos i que, per tant, cal matisar: productiu, en sentit de fructífer, i perquè l'aprenentatge es basa en l'activitat productiva, però sense cap connotació productivista ni monetària.

Com a mètode pedagògic, l'aprenentatge productiu es proposa atendre totes les necessitats de l'individu, inclosos els aspectes socials i personals, o psicològics. Per això, no es vol limitar a impartir coneixements d'una manera més o menys pràctica i es proposa tenir en compte la globalitat de la persona. Per mitjà de l'atenció individual, s'intenta evitar la passivitat o la manca de motivació, es tracta qualsevol problema que pugui dificultar l'aprenentatge i es fomenta la participació social i el treball en xarxes, perquè l'objectiu final és millorar la societat per via del progrés personal.

L'aprenentatge productiu es defineix com un procés d'educació basat en el concepte pedagògic del currículum individual, que porta al desenvolupament personal en el marc de la comunitat i al de la comunitat mateixa. El procés es realitza per mitjà d'un itinerari d'activitats orientades a obtenir un producte, activitats que es porten a terme en espais laborals reals i es combinen amb una experiència educativa en el si d'un grup dirigit per pedagogs. A partir de la dinàmica formativa, es pretén fomentar una major participació social del ciutadà per garantir-ne l'accés al mercat de treball i a nous nivells de producció intel·lectual i cultural.

Encara que inicialment l'aprenentatge productiu va ser planificat per als joves que tenien més dificultats per adaptar-se al sistema escolars tradicionals, i que estaven en situació de risc, es pot aplicar a qualsevol perfil i àrea de la formació, i tant a fora com a dins del sistema educatiu regular. Naturalment, un mètode pedagògic que va bé quan es treballa amb joves a qui no els agrada estudiar, també ha de donar molt bons resultats quan es dirigeix a persones amb nivells més alts, fins i tot universitaris. En realitat, moltes universitats ja es beneficien dels avantatges de situar els estudiants en empreses, laboratoris o centres de recerca: a més de fer possible una formació

en condicions laborals reals, i per tant més efectiva, s'estalvien d'adequar i mantenir costosos equipaments.

Per aplicar les solucions als problemes escolars i socials derivats de l'ensenyament tradicional, l'aprenentatge productiu proposa crear escoles adaptades als estudiants; espais d'aprenentatge, dissenyats conjuntament amb els alumnes, que no tinguin res a veure amb les classes escolars, ni amb la tradicional disposició enfrontada entre les taules dels alumnes i la del professor, una barrera que no facilita gens la comunicació. Es tracta, en primer lloc, d'evitar el rebuig inicial dels joves que provenen d'una mala experiència escolar. A continuació, cal programar un aprenentatge individualitzat al màxim, sempre conjuntament amb l'interessat, que ha d'entendre en tot moment la utilitat d'allò que volem que aprengui. L'ensenyament ha de ser sempre tan pràctic i motivador com sigui possible; dit en altres paraules: cal fer que cada alumne senti la necessitat de demanar que se li expliqui allò que l'ensenyant vol que aprengui. Ben segur que el més fàcil és explicar-ho directament, de bon grat o per força, però els resultats –l'acceptació o el rebuig– no poden ser mai els mateixos.

Aquests nous centres formatius existeixen des de fa anys i acostumen a portar el nom de Ciutat com a Escola, encara que no exclusivament. A Europa, la primera Ciutat com a Escola es va crear a Berlín, l'any 1987, basant-se en l'experiència de la *City-as-School* de Nova York, que havia estat fundada l'any 1972, com a escola pública alternativa. Avui, la Ciutat com a Escola de Nova York compta amb quatre delegacions repartides per la ciutat, amb més de mil estudiants, i una oferta de més de dues mil empreses on anar a aprendre.

La Ciutat com a Escola de Berlín (*Die Stadt-als-Schule*) també forma part del sistema escolar reglat, des de l'any 1992, després de grans esforços per convèncer les autoritats educatives dels avantatges del mètode, a partir dels excel·lents resultats aconseguits. Ara treballen per formar alumnes en risc durant els dos darrers anys d'ensenyament obligatori. Aquests joves obtenen tan bons resultats o més que els altres –els que suposadament anaven millor–, ja que han d'acabar superant les mateixes proves i, a més, en acabar la seva formació han après alguns oficis. Els impulsors d'aquesta iniciativa, l'Institut per a l'Aprenentatge Productiu a Europa (IPLE), de Berlín, arran de l'èxit de les seves experiències formatives en l'àmbit europeu, han rebut importants fons governamentals per portar a terme un ambiciós programa d'assessorament a professors de setze escoles berlineses, que també comporta la creació de mòduls formatius per als joves amb més dificultats.

París compta, des del 1982, amb el *Lycée Autogéré*, centre experimental de l'educació nacional. A més, l'any 1997 es va fundar la Ciutat com a Escola, com a complement per atendre la gran demanda dels joves que refusen l'escola. A *La Ville Pour École*, els joves en perill de fracassar en l'aprenentatge escolar tenen l'opció de fer un curs pont d'un any de durada, en el qual intenten descobrir noves possibilitats d'aprenentatge. Després, o bé s'incorporen definitivament al món laboral, o bé tornen a l'ensenyament reglat.

A moltes altres ciutats de tot el món hi ha centres d'aprenentatge productiu, creats per ajudar els joves que no s'adapten a l'escola, i que obtenen molt bons resultats; però són experiències encara molt minoritàries i, per tant, incapaces d'oferir una solució proporcional a les necessitats.

Una mostra de la vitalitat i la implantació de l'aprenentatge productiu és que actual-

ment prop de cinquanta centres formatius d'uns setze països d'arreu del món cooperen en la Xarxa Internacional d'Escoles Productives (INEPS), fundada a Berlín l'any 1990, i en la qual Vilafranca del Penedès participa molt activament des d'un bon principi. En aquest marc, s'organitzen cada any congressos internacionals de pedagogia i seminaris periòdics de formació de formadors, a més d'organitzar trobades de joves i educadors, intercanvis i partenariats internacionals per facilitar l'aprenentatge i el treball en comú dels joves europeus.

L'Institut d'Aprenentatge Productiu (IDAP)

L'Ajuntament de Vilafranca del Penedès, com tants d'altres, fa anys que treballa activament en matèria de dinamització i de formació de les persones, mitjançant l'impuls d'iniciatives i programes destinats a lluitar contra els problemes que genera l'atur i a trobar estratègies per fomentar la formació permanent dels adults.

L'any 1994, recollint aquesta experiència de treball, es va crear l'Institut d'Aprenentatge Productiu (IDAP) que duu el nom de Rodolf Llorens i Jordana (1910-1985), escriptor, filòsof, pedagog, il·lustre vilafranquí i exiliat republicà. L'IDAP és l'instrument del departament de Promoció Econòmica i Treball de l'Ajuntament de Vilafranca per promoure l'aprenentatge productiu al nostre país, per desenvolupar projectes formatius i per facilitar la col·laboració amb altres centres de tot arreu que treballen en la mateixa línia.

Un dels principals objectius de l'IDAP ha estat i és, doncs, difondre l'aprenentatge productiu com a provada i eficaç metodologia educativa. Amb aquest propòsit, l'IDAP afavoreix l'intercanvi d'experiències d'aprenentatge productiu entre centres formatius del nostre país, de l'estat i de la resta de països europeus, i contribueix tant a organitzar jornades i conferències, com a elaborar publicacions i materials.

Per ajudar a fer realitat els objectius de l'IDAP, es manté una cooperació ben dinàmica en la Xarxa Internacional d'Escoles Productives (INEPS). La participació en INEPS ha suposat la presa de contacte amb experiències formatives molt valuoses i una gran aportació metodològica en matèria de formació. Des de l'IDAP, que exerceix les funcions de secretariat de la xarxa, es col·labora en tasques d'administració, d'organització, de comunicació i de difusió, a banda d'acollir les seves activitats en el nostre país. Aquesta cooperació també inclou la participació activa en congressos de pedagogia alternativa, en seminaris de formació de formadors, i també en intercanvis i trobades de joves. Un aspecte molt important és l'establiment de partenariats internacionals, en el marc de les iniciatives i programes de la Unió Europea, que permeten que joves de diversos països europeus treballin conjuntament, aprenguin i es relacionin; en definitiva, que es promogui el seu desenvolupament econòmic i social.

L'IDAP procura reunir les experiències del nostre entorn al voltant d'un debat continuat sobre el paper de l'escola i la formació permanent de l'individu. Amb aquest objectiu va impulsar la creació a casa nostra d'una Xarxa d'Escoles Productives (XEPS), que es va constituir legalment en associació l'any 1995, i que agrupa un nucli de formadors catalans interessats en el debat i el treball per millorar les condicions de l'ensenyament actual i, al mateix temps, per contribuir a posar les bases d'un model d'escola per al segle XXI.

Totes aquestes activitats de recerca, d'anàlisi i de difusió estarien mancades de sentit

sense el treball pràctic i l'aplicació sobre el terreny de les bases de l'aprenentatge productiu. Per això el principal esforç de l'IDAP des de la seva fundació ha consistit a desenvolupar a Vilafranca programes formatius per a persones en atur. Com el programa Ciutat com a Escola, o el programa Televisió i Multimèdia, a més d'impartir mòduls formatius per a sectors específics de població.

L'IDAP, en definitiva, treballa amb la voluntat de promoure nous projectes formatius en l'àmbit de l'aprenentatge productiu, dirigits a tots aquells ciutadans interessats a millorar la seva situació social, laboral i cultural.

Vilafranca: la Ciutat com a Escola

La Ciutat com a Escola és un programa formatiu per a persones majors de setze anys, en situació d'atur, que porta a terme, des de l'any 1994, l'Institut d'Aprenentatge Productiu de Vilafranca (IDAP). La Ciutat com a Escola facilita que els alumnes –o millor dit, els participants– descobreixin i desenvolupin les seves habilitats per mitjà d'un aprenentatge adaptat a les seves necessitats i basat en programes de formació individuals. D'aquesta manera, la Ciutat com a Escola vol donar resposta a la necessitat de noves formes d'aprendre, més dinàmiques, més flexibles, més pràctiques i més adaptades a les necessitats reals del mercat laboral.

La dinàmica de la Ciutat com a Escola porta els participants a aprofitar els recursos de què disposa la comunitat per tal de fer viable l'objectiu que es proposen, ja sigui la inserció o la reinserció laboral o acadèmica, la millora del lloc de treball o simplement l'ampliació de coneixements i una major participació social.

Mercedes, tenia 33 anys i els estudis primaris inacabats, però només volia treballar en una carnisseria. Res d'aprendre. Es va adonar que li faltava la formació necessària i fins i tot es va iniciar en el domini del català, per poder atendre millor el públic. Va preparar un mural fotogràfic sobre el procés d'elaboració de productes càrnics especials, el qual li van penjar a la carnisseria on va fer les pràctiques. Allà mateix, en acabar, li van oferir un contracte laboral.

En canvi, Domingo, als 65 anys, es va presentar a la Ciutat com a Escola perquè li feia il·lusió aprendre a enquadrar llibres i ara, un cop jubilat, en tenia l'oportunitat. Ens va semblar que l'havíem d'atendre i va poder enquadrar els seus fascicles. Va ser un dels nostres primers alumnes, i un dels més atípics, però en va quedar molt satisfet.

El procés d'aprenentatge, sempre de caràcter eminentment pràctic, es porta a terme en àmbits laborals reals –empreses, tallers, laboratoris...–, que es transformen en autèntics espais educatius on es potencien les pròpies competències i habilitats o, fins i tot, se'n descobreixen altres d'ignorades. L'escola, en lloc de situar-se entre quatre parets, s'obre enfora i busca relacionar-se amb les empreses, amb la comunitat i amb qualsevol dels àmbits de la vida real. Per portar a terme aquests objectius, l'IDAP compta amb la col·laboració desinteressada d'unes cinquanta empreses i entitats de Vilafranca, sense les quals el programa Ciutat com a Escola no seria possible.

El programa Ciutat com a Escola funciona cada any escolar, d'octubre a juny, dividit en trimestres, i disposa de vint places. D'acord amb les necessitats socials i formati-

ves, ocasionalment també es programen mòduls formatius d'una durada variable, per a sectors específics de població o per determinades àrees de coneixements. Aquests mòduls solen ser per a grups de dotze a quinze persones. Però en tots els casos l'objectiu principal és el desenvolupament personal i la formació per a l'ocupació, tot convertint la ciutat en una veritable escola.

Els participants acudeixen a la Ciutat com a Escola perquè tenen alguna necessitat d'aprenentatge. No tots arriben o se'n van al mateix temps, sinó que ho fan segons les seves necessitats d'aprenentatge o de treball. Això no causa cap problema de funcionament perquè cadascú segueix un pla de formació totalment individualitzat i perquè el fet de trobar-se en diferents etapes del procés formatiu afavoreix l'ajuda mútua. A més, aquest sistema facilita que, quan queden places lliures, d'altres persones les puguin ocupar sense causar cap distorsió en el funcionament del grup.

Cada participant, en col·laboració amb els seus pedagogs, assumeix el paper d'actor i de director del seu procés formatiu, d'acord amb els propis interessos i necessitats. L'obtenció d'un producte, a partir de l'ús didàctic dels recursos que ofereix la ciutat, és el factor determinant que porta cadascú a seguir un itinerari formatiu del qual es derivarà el seu procés d'aprenentatge, així com el seu desenvolupament personal en el si de la comunitat.

Als 16 anys, la Sílvia assegurava que no tenia cap futur. L'escola no li havia anat gaire bé i no mostrava interès per aprendre. Però de seguida vam descobrir que la seva indiferència era només una actitud i que sota la seva aparent duresa hi havia una personalitat extremadament sensible i agradable; ara és feliç de treballar amb nens i nenes amb deficiències psíquiques.

A les dependències de la Ciutat com a Escola, hi coincideixen participants d'edats i nivells de formació molt diversos, des dels més elementals fins als universitaris, fet que fa que l'experiència sigui més enriquidora. Els matins treballen i aprenen junts, tot i que segueixin processos formatius individuals i que a les tardes vagin a diferents empreses.

La jornada comença a les vuit del matí, fent reunions de coordinació, però els estudiants comencen a arribar a les nou. És el moment de la reunió de tot el grup, al voltant d'una gran taula i tot prenent cafè. En aquesta hora es desenvolupen tècniques d'anàlisi de les competències i les habilitats personals. Els participants, amb l'ajut dels formadors, reflexionen sobre la seva situació, parlen dels progressos, les necessitats, les dificultats; també s'intercanvien experiències formatives, planifiquen activitats conjuntes, discuteixen processos d'aprenentatge o presenten els productes que han elaborat. També es valoren i debaten aspectes organitzatius, formatius o laborals.

Els formadors assessoren, dinamitzen i acompanyen tots els processos formatius, però no imparteixen classes, en el sentit tradicional. A l'inrevés que a l'escola, són sobretot els alumnes els qui s'expliquen; i els professors escolten, pregunten, fan pensar, motiven, engresquen, atenen les necessitats i posen de manifest els punts forts de cadascú, a fi de fomentar l'autoestima. Els participants aprenen de forma pràctica i adaptada a les seves necessitats, però sobretot aprenen a aprendre. El lema és no ensenyar res que no sigui útil, ni fer-ho mai sense cap motiu. Cal que l'alumne entengui sempre la relació entre el que aprèn i el que fa, a fi que no perdi interès pel seu aprenentatge.

A partir de la segona hora, els participants inicien els programes individuals d'aprenen-

tatge, comparteixen els mateixos espais i s'intercanvien experiències. Cadascú segueix el seu projecte formatiu individual, que haurà elaborat en els primers dies d'estada a l'IDAP, amb l'ajut del seu tutor. El projecte de formació individual es pot variar, o ampliar, durant tot el procés formatiu, d'acord amb els resultats parcials que s'obtenen.

En el projecte formatiu es prepara la situació productiva i es preveu tot el que serà necessari perquè arribi a terme amb èxit. També es defineix el producte que es proposa obtenir i que actuarà com a motor de l'aprenentatge. Es descriuen els continguts específics que caldrà aprendre, l'itinerari d'activitats previstes i els espais educatius idonis per desenvolupar-les, atenent les necessitats laborals i formatives de cadascú. Aspectes molt importants a reflectir són l'ús social i la difusió pública que pot tenir el producte, ja que són factors que afavoreixen la motivació personal i, per tant, l'eficàcia del procés formatiu.

En aquest sentit, quan l'Hèctor, un noi 21 de anys molt interessat per la televisió, preparava un vídeo, sabia que seria emès per la televisió local. Per tant, el grau de motivació i d'exigència era molt més elevat que si el reportatge tan sols s'hagués difós entre el grup. Igualment, quan l'Àlex, el Jordi, el Josep Maria, el David, la Fanni, la Glòria i d'altres preparen pàgines web, ho fan conscients que al final es posaran a Internet. És clar que de vegades la difusió ha de ser més reduïda, però sempre es busca que sigui la màxima possible.

Finalment, en el projecte formatiu es preveuen les eines i els sistemes d'avaluació, que es basa en l'autoavaluació del participant i en l'avaluació conjunta amb el mentor, o responsable a l'empresa, i el tutor. Les eines d'avaluació inclouen des del producte final, o els productes parcials obtinguts, fins al diari personal i tota la documentació del procés formatiu (fotografies, textos, informes, estudis de cas, avaluacions parcials, etc.) L'avaluació del procés formatiu, sense necessitat de fer exàmens, i la manera d'introduir continguts escolars a partir de l'obtenció d'un producte són els dos aspectes que més preocupen els formadors que s'inicien en l'aprenentatge productiu i també els que més escepticisme provoquen en molts representants del sistema educatiu regular. Però es tracta de procediments força estudiats, documentats i provadament eficaços, des de fa molts anys.

Els matins també es dediquen a tractar tècniques bàsiques d'aprenentatge per mitjà de la recerca i l'autoformació, així com a les tècniques de desenvolupament personal, per mitjà de l'assessorament individualitzat. Per tant, durant quatre o cinc hores, es combina el treball teoricopràctic amb l'autoformació i l'assessorament, tant de manera individual com en grup. Les activitats teoricopràctiques consisteixen bàsicament en l'aprenentatge mitjançant ordinadors, la recerca d'informació, les lectures i resums, la realització de gestions i consultes, la redacció del diari personal (quadern de reflexions) i, si convé, la introducció de modificacions en el pla de formació individual.

L'assessorament individual s'utilitza des d'un bon principi per definir les mancances i les necessitats formatives, per establir els aprenentatges més idonis per aconseguir feina i també per preparar la situació productiva i introduir les bases de la metodologia de l'aprenentatge productiu. Aquesta introducció inclou l'anàlisi crítica de l'escola tradicional i la proposta d'un imprescindible canvi d'actituds que pressuposi adoptar un paper actiu durant tot el procés de formació. Altres funcions de l'assessorament individual són el seguiment del procés formatiu, l'orientació professional i el desenvolupament personal.

Les tardes es reserven per a les estades en els centres recurs: botigues, restaurants, guarderies, escoles, indústries, tallers, mitjans de comunicació... A l'IDAP es planifica l'aprenentatge que es farà en els centres recurs; a les empreses es posen en pràctica els coneixements apresos, es resolen dubtes i es plantegen nous reptes.

El Sergi, de 22 anys, volia ser cambrer, però confessava un gran desinterès per l'escola i assegurava que no li agradava llegir ni tan sols llibres d'aventures. Malgrat tot, el fet de tenir l'oportunitat de servir en un dels millors hotels de Vilafranca el va motivar a preparar-se intensament: va llegir tres llibres d'hoteleria en pocs dies i va preparar un ampli dossier, amb fotografies incloses, que també serà útil per a futurs participants. El primer dia d'estada a l'hotel va tornar molt satisfet perquè li havien ensenyat una manera de plegar els tovallons... i perquè ell els n'havia pogut ensenyar tres més!

Cada trimestre s'avaluen els diversos processos formatius i, d'acord amb els resultats parcials, s'introdueixen canvis en els plans de formació. L'estada a la Ciutat com a Escola finalitza amb la presentació del producte o els productes obtinguts, ja sigui al final del curs escolar o en el moment que els participants creuen convenient donar per acabat el procés formatiu, ja sigui perquè han trobat feina o bé perquè decideixen reincorporar-se al sistema d'ensenyament reglat, un cop convençuts de les seves potencialitats.

Com a complement de la Ciutat com a Escola, i seguint la mateixa metodologia, l'IDAP desenvolupa un programa formatiu en televisió i sistemes multimèdia, el qual es dirigeix a les persones en atur que volen adquirir o ampliar coneixements i experiència en les noves tecnologies, especialment en els àmbits periodístic, televisiu i multimèdia. Aquest programa, que respon a la gran demanda de formació que hi ha avui dia en matèria de multimèdia, és molt adequat per prendre contacte amb aquest món, d'una manera pràctica i basada, sobretot, en la iniciativa personal i la reflexió teòrica.

L'Empar, als 34 anys, es va trobar malalta i sense feina. Aquest fet li va provocar una profunda reflexió sobre el seu treball i la seva vida, i va decidir que havia de dedicar més temps a la seva família i a posar-se al dia en les noves tecnologies de la comunicació. Com a periodista ja coneixia l'existència de l'IDAP, però allà va descobrir amb sorpresa que era capaç d'aprendre i dominar tècniques que fins llavors gairebé ignorava que existissin. Ara es proposa crear la seva empresa.

A la Ciutat com a Escola de Vilafranca es busquen solucions per a qualsevol moment de la vida activa, però sempre un cop acabada l'escolaritat obligatòria. En canvi, el més habitual a d'altres països és treballar amb alumnes en risc de fracassar en els estudis, abans de finalitzar l'escolaritat. És una alternativa que ha demostrat resultar molt valuosa, perquè el nivell que aconsegueixen finalment aquests estudiants és similar al dels altres i, a més, adquireixen la pràctica d'alguns oficis.

Periòdicament, els estudiants de la Ciutat com a Escola de Vilafranca també tenen l'oportunitat d'ampliar la seva formació a l'estranger, en intercanvis que s'organitzen en el marc de la Xarxa Internacional d'Escoles Productives (INEPS). De la mateixa manera, estudiants d'altres països descobreixen a Vilafranca maneres diferents d'aprendre i de treballar, en estades que solen durar entre deu dies i un mes. Així, gràcies als intercanvis, alumnes d'Alemanya, de França, d'Hongria o de Suècia ja han pogut aprendre satisfactòriament a la Ciutat com a Escola de Vilafranca; i alguns d'ells, en edats en què

als vilafranquins encara no els està permès.

La Zeraldin estudiava a la Ciutat com a Escola de Pécs (Hongria) i no tenia gaire clar el seu futur professional. Als 15 anys, va participar en un intercanvi amb alumnes de la Ciutat com a Escola de Vilafranca, junt amb altres companyes. Durant el mes d'estada a Vilafranca va interessar-se per la televisió i va aprendre a filmar i editar. En tornar a la seva ciutat va poder presentar-se a un concurs per a professionals i va aconseguir el primer lloc i l'oportunitat de trobar feina. I ens ho va fer saber en una carta en què es posava de manifest tota la seva il·lusió. És només una mostra de com, de vegades, l'aprenentatge productiu en pocs dies pot canviar tota una vida.

L'IDAP, una forma innovadora de dinamitzar la ciutat

Per resumir en poques paraules l'aportació de l'Institut d'Aprenentatge Productiu de Vilafranca, es pot dir que és una forma innovadora de dinamitzar la ciutat.

Es tracta d'una acció innovadora, evidentment, perquè el sistema d'aprendre que proposa l'IDAP, tot i tenir una tradició d'èxits a molts països, a casa nostra encara és desconegut. S'utilitza molt poc, i gairebé sempre a banda de l'ensenyament reglat. Certament, hi ha molts centres de formació no reglada que presenten algunes similituds amb els centres d'aprenentatge productiu, almenys des d'un punt de vista superficial, però tenen un enfocament dirigit tan sols a ensenyar professions. L'aprenentatge productiu, en canvi, proposa una formació integral capaç d'ajudar a comprendre el món on vivim, d'una forma crítica, a fi d'actuar sobre la societat i transformar-la. I això és especialment indicat en una societat com la nostra, en què el que més compta és el triomf personal, passant per damunt dels altres.

L'aspecte innovador de l'IDAP ja es manifesta en el mateix nom, que posa l'èmfasi en la paraula "aprenentatge", en lloc del més habitual "ensenyament". Perquè a l'IDAP, més que ensenyar, senzillament s'aprèn. Per això es parla més de participants, o d'estudiants, que d'alumnes. A l'IDAP tothom aprèn de tothom, sense autoritarismes ni imposicions, perquè tant els formadors com els estudiants participen igualment d'un procés en el qual tots poden aportar els seus coneixements. Tots tenim el coneixement quan naixem; l'únic que cal es crear situacions favorables per desenvolupar-lo. Es tracta de facilitar l'aprenentatge per mitjà de l'experimentació i de la pràctica, d'una manera pausada i reflexiva –o sigui, perdurable–, per contraposició als models basats en la transmissió de saber teòric i immaterial –o sigui, fàcilment oblidable–.

La metodologia que aplica l'IDAP resulta innovadora, també, perquè aporta solucions contrastades a problemes molt actuals: significa una veritable millora de la qualitat de l'ensenyament, en fer-lo més atractiu, més pràctic, més rendible i més útil socialment; serveix per a tot tipus d'estudiants –i, com menys els agrada estudiar, més espectaculars són els resultats–; i es pot aplicar tant a centres de formació no reglats, com a les escoles, instituts i centres universitaris.

Les activitats que l'IDAP porta a terme són, així mateix, un element dinamitzador de la societat; bàsicament, perquè l'acció dinamitzadora i de millora social és un dels principis bàsics de l'aprenentatge productiu. I aquesta voluntat d'incidir en la societat és un dels principals trets diferenciadors d'aquest mètode.

Entre les accions concretes que contribueixen a la dinamització social de la vila, cal destacar l'organització de trobades internacionals de formadors interessats en l'aprenentatge alternatiu, així com la preparació de seminaris de formació de formadors i de jornades per discutir els problemes de l'ensenyament, que fan de Vilafranca un important focus de debat en temes de formació. L'IDAP també organitza periòdicament intercanvis i trobades de joves i formadors a Vilafranca, en l'àmbit de la Xarxa Internacional d'Escoles Productives (INEPS). La participació d'aquests joves estrangers en la vida laboral i social de la vila és un element important i que s'ha de fomentar; molts d'ells se'n van amb la intenció de tornar algun dia, encara que només sigui de vacances. Sense oblidar els efectes tan beneficiosos socialment que suposa el fet que joves de Vilafranca puguin tenir experiències formatives, laborals i culturals en d'altres països, a la vegada que es fomenta la muticulturalitat i la integració europea. Totes aquestes activitats també contribueixen al reconeixement internacional de Vilafranca del Penedès, que ja és una referència per a molts formadors de diversos països.

El fet d'impulsar la creació a Catalunya de la Xarxa d'Escoles Productives (XEPS) també ha de suposar un important element per activar el debat social al voltant de l'ensenyament. Encara més, quan a Vilafranca l'IDAP edita periòdicament documents i publicacions sobre experiències innovadores en el camp de l'ensenyament, com els butlletins de XEPS i de la xarxa INEPS, que es publica en anglès. El web que l'IDAP té a Internet (www.vilafrancavirtual.org/idap) també conté informacions útils sobre l'aprenentatge productiu i les activitats que es porten a terme en aquest camp, al nostre país i a l'estranger. Amb aquestes accions, la difusió metodològica que porta a terme l'IDAP també s'estén a diversos programes formatius, tant del mateix Ajuntament de Vilafranca –cas de l'escola taller–, com d'altres municipis catalans.

Així mateix, cal fer esment que entre 1990 i 1996 l'Ajuntament de Vilafranca va engegar un projecte formatiu pioner en l'aplicació de l'aprenentatge productiu en l'àmbit de la producció i emissió de programes de televisió, que va ser l'origen de la televisió local de Vilafranca, iniciada el gener de 1997. En aquell mateix moment, l'IDAP va començar un nou programa de formació en televisió i multimèdia, els participants del qual s'ocupen de realitzar, entre d'altres, els reportatges dels congressos, seminaris, trobades i intercanvis de la xarxa INEPS.

Amb tot, el principal capital de l'IDAP són els seus participants; el seu treball és bàsic per millorar dia a dia les tècniques de l'aprenentatge productiu i, pel que té de participació, constitueix un altre important element activador de la dinàmica social. L'IDAP va iniciar el programa Ciutat com a Escola el curs 1994/95, d'una manera experimental, amb només sis alumnes i molta incertesa. Però els resultats van ser prou satisfactoris per gosar duplicar el nombre d'alumnes l'any següent. I així, a poc a poc, fins arribar a disposar de vint places i atendre trenta-quatre persones el curs 1997/98. No és un nombre elevat, però serveix de testimoni de les possibilitats d'aquest mètode, a l'espera que arribi a ser més conegut i aplicat, del tot o en part, en altres centres formatius.

L'aprenentatge productiu es fa servir de maneres diferents, amb moltes variants, segons les necessitats o les característiques de cada escola. De vegades només és el treball individual d'un professor, que fa el que pot. Hi ha nombroses experiències i abundants reflexions escrites i documentades, però no es tracta de cap manera d'una metodologia tancada, sinó que es va fent cada dia amb les aportacions dels qui l'apliquen. Com és natural, no hi manquen els dubtes, ni els problemes ni els desacords. Per

això cal reunir-se, debatre experiències, fer seminaris,...

Tampoc el treball diari amb els participants no resulta fàcil. Funcionen molt bé les persones que tenen iniciativa i l'aprenentatge es fa més costós com més passiva és la persona. De tant en tant hi ha problemes, com la manca d'interès, de puntualitat, que no es poden resoldre amb el fàcil recurs de la imposició, sinó mitjançant la motivació. I això no és fàcil. El mètode costa d'entendre, perquè tots estem molt condicionats pel que vam aprendre a l'escola: a seure en una aula, a esperar que ens diguin el que hem de fer, a aprendre memoritzant, a passar proves, i fins i tot a patir i a fer trampes... Quan es parla dels coneixements adquirits, se sol pensar en l'escola, l'acadèmia, la universitat, algun curset,... moltes coses que ja hem oblidat, però ningú no esmenta saber anar en bicicleta, jugar a escacs, relacionar-se, o fins i tot conduir una moto o un cotxe: la llibertat i el plaer no s'associen a l'aprenentatge. Per això, en ocasions, alguns estudiants tenen la sensació que no n'aprenen prou. És necessari reflexionar molt sobre el procés d'aprenentatge, per adonar-se de la quantitat de coneixements que s'han assimilats sense ni tan sols ser-ne conscients.

Les dificultats són enormes: els qui hi treballem, tenim dubtes i necessitem fer molta reflexió teòrica; l'equipament sempre es queda curt; les administracions a vegades ens confonen amb un curs de formació ocupacional; els estudiants arriben tan condicionats per l'escola que necessiten explicacions metodològiques molt sovint; etc., etc. Més d'un participant ens ha confessat que el primer dia d'estada va tenir ganes de marxar corrents. Però ho diuen al final, rient, satisfets de la seva experiència.

Ni les més de cent persones ateses fins ara, ni la cinquantena d'empreses que col·laboren més o menys regularment amb l'IDAP són xifres gaire significatives. El més destacable és la voluntat, gairebé la tossuderia, de tirar endavant una iniciativa pionera al nostre país en matèria de formació i la satisfacció i l'obertura de mires dels que han après amb aquest mètode. La idea i els objectius són bons, atesos els resultats de l'experiència. I els ciutadans de Vilafranca tenen la gran sort que els responsables del Departament de Promoció Econòmica i Treball de l'Ajuntament hi creuen de veritat, des de fa anys. El suport i els recursos de l'Ajuntament de Vilafranca, la Diputació de Barcelona i el Fons Social Europeu l'han fet possible. Ara cal que cada vegada més persones es facin seva la iniciativa, que la utilitzin, que aprenguin, que actuïn. I cal també que l'aprenentatge productiu s'estengui a d'altres ciutats, a nous àmbits; que s'apliqui sobretot a l'escola, on pot ser molt útil encara que se n'hagi de fer una adaptació parcial, i que, entre tots, l'anem millorant, per així millorar la nostra gent, la nostra societat.

Josep Alsina
Director de l'IDAP
Vilafranca del Penedès, gener de 1999

Ponència presentada a les Jornades *El Servei Local de Garantia Social*, de l'Àrea d'Educació de la Diputació de Barcelona, el març de 1999, i publicada al llibre *Aproximacions a la garantia social (II). El Servei Local de Garantia Social*. Diputació de Barcelona. Col·lecció Estudis, 6. Desembre de 1999.

PS. Per a tots aquells interessats a saber què és l'aprenentatge productiu i a conèixer amb més detall els seus fonaments i algunes de les experiències portades a terme a diversos països, permeteu-me recomanar el llibre *Productive Learning - An Educational Opportunity for Young People in Europe*. Els autors són els responsables de l'Institut per a l'Aprenentatge Productiu a Europa (IPLE), Ingrid Böhm i Jens Schneider, junt amb d'altres col·laboradors. És un llibre de 330 pàgines, editat a Berlín l'any 1996 per Schibri-Verlag, i que es pot aconseguir en versions alemanya, francesa i anglesa.